

The book cover features a photograph of a lush green field with tall grass in the foreground and a dense line of trees in the background. The title 'Sporen van Toen' is printed in large black letters, and the author's name 'Henny Leefsma' is in red above it. There are three circular punch holes on the left side of the cover.

Henny Leefsma

Sporen van Toen

LEEF SMA VOOR LATER

Henny Leefsma (76 jr.) geeft lezingen voor studenten en scholieren, voor iedereen die erover weten wil..., opdat men weet en nooit vergeet!
Want nu kan ze - zolang als ze haar vragen - er nog over praten!

info: ruben-snuf@planet.nl

PAS ALS ZE ME EROVER VRAGEN,
ZAL IK EROVER PRATEN

Voor mijn kleinkind Ruby Komkommer
Opgedragen aan iedereen die mij erover vroeg

Met dank aan: Judith Bruinsma, Schrijversclub JMW,
An Thierens, www.rubekomkommer.nl, en 't luisterend
oor van velen...

Henny Leefsma

Sporen van Toen

zonder mos of gras,
't wordt nooit meer zoals het was

ZIELETEKSTEN

Vijftien jaar geleden heb ik haar geïnterviewd. Het gesprek werd gepubliceerd onder de veelzeggende titel 'Als het me gevraagd wordt, kan ik het vertellen'.

"Henny Leefsma Komkommer Scheffer staat er op het naambordje bij de bel. En voor sommige mensen ben ik ook nog Hetty Lefèvre. Mijn onderduiknaam. Leefsma is de naam van mijn vader. Komkommer de naam van mijn overleden man, Ies, die als toneelspeler bekend was onder de naam Dick Scheffer."

"Ik heb geen oorlogstrauma. Nee, ik heb het verwerkt. Ik weet niet wat er nog los komt, maar ik ben er niet bang voor."

"Ik meldde me als leerling-verpleegster bij de directrice van de CIZ (Centraal Israëlitisch Ziekenhuis) in september 1945, ik was nog geen drie maanden terug. Ik zeg mijn naam, en zij pats er bovenop: 'Twaalf-twaalf-zevenen-twintig, meisje, meisje, meisje!' Ik zeg: 'Hoe weet ú dat?' 'Jij was mijn eerste bevalling hier, op 12 december 1927, dat was een hele mooie feestelijkheid toen jij geboren werd.'"

"Ik heb mazzel gehad in Auschwitz. Ik had iets in me waardoor anderen me beschermden, of dat nou iets van onze lieve heer is? Voor mij bestaat die. Ik had een beschermer, van hier tot Tokio. Dat is zeker weten. Dat was er altijd. Maar in bewoordingen ken ik het niet."

Alles in dit boekje is haar gevraagd. Door meestal onbekende stemmen. 'Ik weet niet wat er nog loskomt.' Dit is losgekomen, deze gedichten zonder enige literaire pretentie, deze 'zieleteksten' die niet ongeschreven konden blijven. De zieleteksten van een overlevende.

Huub Oosterhuis

BIJ MUZIEK IN BENISOV

Een tuin vol herinneringen
Zon onder de magnolia's
eeuwenoude notenboom
Ik luister naar een vioolconcert
kijk en zie de wolken
Mijn gedachten lopen mee
Lopend op de wolken
zoek ik naar jullie
wie jullie ook zijn
Dezelfde gedachten
waarom waarom
steeds draait 't daarom!
Terugkerende vragen
nooit vertelde nooit gestelde
onbeantwoorde vragen
Slechts vergeelde foto's
ze spreken een taal
niet gehoord, niet te verstaan
Alleen gebleven, verstoken
Ik voel alweer een traan
Vreemde ogen 'lijken'
vol verwondering te kijken
hun treft geen blaam
Mij rest slechts eenzaamheid
in een dode taal.

TERUGKEER NAAR AUSWITZ...

Dit was mijn Auschwitz niet.

Na zoveel jaren
Voorbij de hel

Gedreven door de wil tot leven
Hoe kan een mens dat klaren

Was dit mijn lot, m'n jeugd
't Denken, gevoel - alles kapot!

Kapotte jeugd, die als jaren
Uit je hart gesneden waren

De wil was er bij mij altijd m'n jeugd m'n lot,
Te zot voor wie er sprookjes durft te vertellen

De beelden niet te bevatten
En wie zou mij geloven

Deze gruweldaden; 't gas
Alles verborgen onder gras

M'n jeugd al lang vervlogen
De massagraven zwijgen

Woorden, gedachten leeg gezogen
En zij die bij etalages kijken

Kunnen zij begrijpen
Als de jaren verstrijken

Opdat nooit en te nimmer
Opnieuw mag gebeuren

Rauw is dan de waarheid als
slechts enkelen nog treuren!

CELINE EEN NAAM

Ik heb mijn moeder nimmer gekend
Helaas door haar ook nooit verwend.
De rechterlijke macht had anders bedacht
Zij hadden 'n iets ander contract.
M'n moeder stond steeds bij school
Hoe is het mogelijk,
Ik wist nooit dat zij mijn moeder was.
Andere tijden maar...
De rechterlijke macht onveranderd
Als je het zelf hebt ervaren:
Om te weten wat het betekent
Geen arm van moeder te mogen voelen
Het is ongelofelijk, haast te wreed
Ik zou van alle daken willen schreeuwen:
'Weten jullie wat je doet
Ik weet 't heel zeker: dit is nooit goed!'
Na bijna 75 jaar, nog altijd
ben ik daar niet mee klaar!
Toen ik dan eindelijk wist wie mijn moeder was,
Is ze vermoord, vergast in het concentratiekamp aldaar.
Nog steeds blijf ik vragen: 'Wie kende haar?'

ARM NR. A-25168

Noodlot
Kronkels uit een ver verleden
Een langzaam einde
Verloren tijd

Zoekende nu
Naar een mooiere tijd
Toen zo vele vragen
Maar de klok loopt snel

Voorbij
Alsmaar denken
Waarom
Een kind nog

Waarom moest ik getuigen
Van een stervende in nood
Veel te veel ineens
Toen een kind, nu al oud

TRADITIE

De religie komt voort uit de traditie,
Traditie een pietsie,
Religie maakt mij 'miesj'
Israël en het zionisme betekenen
net als ieder 'isme'
oorlog, dat wil ik niet meer;
dat hoofstuk heb ik achtergelaten
Het humane wil ik omarmen
me bekwamen, verwarmen;
daarmee wil ik leven.
Zie niet om. Kijk vooruit! Vergeef!
Zonder voorkeur Leef!

SPOREN VAN TOEN

Er is een groot verlangen
naar armen die mij
zullen opvangen...!?
Een aai over mijn bol
in plaats van een stomp,
om 'nichts', in mijn gezicht.
Ik mag mezelf niet bezeren.
Ik kijk om me heen.. geroerd
Mijn ogen omfloersd
door 't zout uit mijn ogen.
Ik ben weer terug in dit oord
waar duizenden zijn vermoord.
Het doet mij vreemd verlangen
naar 't kind dat ik ooit was!
Nu loop ik fier, niet gebogen,
onbevangen met een blos,
sporen van toen..
nu gedroogd - op mijn wangen.

EEN GEVANGENE VAN JEZELF

Een gevangene door onzekerheid
Hoe weet je alles in het leven
zo héél zeker
Eerst is er twijfel
Die onzekerheid die maak je zelf
Dat is een zekerheid
Met sigaretten, drank, drugs
denk je even 'flink sterk' te zijn
daar haal je geen kracht uit
Enkel schijn...!

Niemand heeft tijd voor jou
Als de wil daar is
dan lukt alles
Neem je tijd
Bouw aan jezelf
Steen voor steen
Dan komt 't vertrouwen terug
Nu herken je jezelf pas echt!!

AUS-WITZ

De Absurditeit van 't moment:
Schuilen in de Gaskamer
Vanwege een wolkbreuk,
Toilet dames en broodjes ham.
Dit is mijn Auschwitz niet!
Zoals 't was is niet te filmen;
Auschwitz tot een Witz geworden...
Nu mag ik; de poorten zwaaien open,
Ja zelfs de suppoost salueerde,
Met mijn auto naar binnen - en d'r uit.

TANGO

De zon was bij mij vannacht.
Het was haast geen droom
Dansen, armen die me
zwevend omhoog over
de dansvloer voerden.
Het was maar voor een poos
die droom - bij het ontwaken
voelde ik de zon
Een nieuwe dag begon..!
ik was zo moe en loom
Geef mij de warmte
waarnaar ik smacht.
De zon was bij mij vannacht.

LIBAU

Nu even opgelet! In rotten van zes
kregen we de beste Duitse les!
Om vier uur 's nachts, staande
op appèl in de vrieskou
voor 't ontbijt, wat blauw
beschimmeld kummelbrood:
mijn zestienjarig verjaardagsangebot!
(H)eerlijke waar kreeg ik daar
Bitte eine halbe Schnitte; boter
en jam bedacht ik mij zelf maar!

12 december 1944 staande op appèl
D'raus! Om vier uur 's ochtends
in de vrieskou. Jawel!
Zo blauw als 't beschimmelde
Duitse verjaardagsbrot -
Das gab's zu fressen
Nein dieser Geburtstag
werd'ich niemals vergessen!

DAT HOOFD VAN MIJ

de tijd dat ik eigenlijk niet mocht leven
wil ik nu graag zo goed mogelijk besteden
maar soms ben ik zo verlamd
dat dagen zomaar door mijn vingers glippen
hoe komt dat vele denken
zouden dat meer mensen hebben?
geen idee

dat hoofd van mij is
echt niet zo groot
er is zoveel opgeslagen
het wil er allemaal uit
als het er uit is schrijf ik alles snel op.
want de laatste tijd vergeet ik een hele boel
jammer, ja je wordt wat ouder
daar is niets aan te doen

OMA

Ik,
Verbroken twee-eenheid
opstandig, soms alleen
in het sousterrain
Vader was moeder tegelijk
Dat was nodig
om verder te gaan
Gaf zelfvertrouwen
Gevoel van veilig zijn
geeft rust en kracht

Liefdevolle hand
rust op jou;
ze zegt ga maar door
Jaren daarna
zelfstandig geworden
Haar geest leeft voort

Gerimpeld is de hand
die kracht doorgeeft
Doorleefd het gelaat
ik voelde en zag laat
haar enorme kracht
Ze werd 100 jaar.

DROMEN ZOVELEN

waarom zijn leuke mooie dromen soms kort?
de nacht kan zijn zacht die droom
voorbij gaat de dag er gebeurt zoveel
zoals wolken nachten bewolken
zoals dagen voorbijgaan in gedachten gebeurt

veel komt weer terug een andere manier van denken
veel te veel tijd als je jong bent
kom je tijd te kort nu verglijdt tijd door je vingers
zou wel wat meer willen
je zit te piekeren de tijd te snel
zo denk ik wel alles is geregeld
ik hoor je bent te oud ja
misschien in leeftijd maar wil zoveel
als ik kijk naar mijn jeugd die zou ik over willen doen
mijn bakvistijd is overgeslagen
zo ook een deel van mijn jeugd dansen
pianoles dat alles en nog meer mocht niet
als ik zie bij mijn kleinkind wij walsten en dansten
nu heet het schuiven in de disco
te kort dat is wat er aan schort alles nog te kort
al duurt de tijd nog zo lang goed ingepakt kan alleen
zijn de nacht...

zoveel dromen te kort

MÜNCHEN OLYMPISCH H(I)AAT

In München begon de victorie!!
De beweging Hamas of wat voor andere consorten
hadden zo hun eigen kijk op olympisch sporten
De olympische ploeg uit Israël Dood Vermoord!
geen minuut stilte voor die eerste Overval
De eerste 'vrijbrief' ontstond dáár!

Waar was toen Greta Duisenberg...
heb toen geen woord gehoord
Niemand heeft deze vrouwen bijgestaan
De vrouwen gingen alleen terug
dat zijn zo van die dingen
te treurig voor woorden
maar ja het waren maar ..... uit Israël
Kapotgeschoten
we zijn zo flink en sterk geworden;
Flinke stoere jongens DOOD dat wel

De Spelen gingen gewoon door...
't olympisch vuur op in rook!
Net als de treinen naar Duitsland
volgens het spoorboekje
naar welk kamp dan ook!

In München was het!
die eerste terreurdaad!
met olympisch vuur
als herinnering daaraan!

Er volgden nog zovelen daarna
Maar Joden hebben Schuld
Mag ik u vragen waaraan?
Daar krijg ik nu nog steeds geen antwoord op.
Helaas! In Godsnaam Schuld Waaraan?!

JOODS AMSTERDAM

Droevig word ik van mijn stad
alles gaat weg, wat eens fijn en leuk was;
je mag niets, je laat het zo gebeuren
al mopper ik op alles, al zou ik zeuren
actie ondernemen.. zou er dan echt iets gebeuren?!
Mijn mooie stad wordt nooit meer wat ie was!
Zij, die wisten wat Amsterdam nodig had
en wisten hoe daarmee te leven - zo heel tevreden
die wisten hoe mooi onze stad wel was!
Helaas de meesten zijn verworpen tot stof en as...

BEJAARDEN'THUIS

Bejaard zijn valt niet mee
Een gewone doordeweekse dag
de zon scheen, en ach de regen viel
met grote druppels; waarom zo vele tranen,
zoveel verdriet om alles wat ik achter liet.

Het is zomer - klagen helpt niet.
zeuren nog minder.. maar wat dan wel...
om aandacht te vragen...
te opgewekt is ook niet goed
Gewoon je hart eens luchten
In nood kun je iedereen bellen.

Niemand heeft tijd
Iedereen heeft haast
In 't bejaardencentrum...?!
Wat een bof; kamers te klein,
muren te dun, deuren gesloten.

Het spreken stukt waar is je lach
en iedereen zegt.. jij boft..!
Hoe komt een mens zo alleen?
Wat een sof.. Stil zit ik en ween
Waar kan ik nu nog heen -
Ach zuster, mag ik u aub iets vragen
wanneer mag ik dood?!

...dat ik zo kon beminnen
De herinnering aan jou alleen
Zo vele jaren zijn verdwenen
Mijn grijze haren zie je niet
Niemand anders is verschenen
Soms ineens sta ik te staren
Zo koud - een gevoel van
Al zo oud, dat ik vergeet
waarom dat denken
daarin zie ik jou...
wenken, naar mij - ja...
't zal d'r wel van komen
maar zolang je m'n gedachten ziet
wil ik dat einde -nog- niet..!

TWEE COMPONENTEN

Over leven
En dood
Ik wil graag over leven
Praten dat kan
en wil ik niet laten
Waarom
Omdat ik zo dicht
bij de dood stond

Leven is vechten
Om te leven
Voor 't leven
Steeds opnieuw
Zoekend naar rust
Van binnen
bij jezelf

Om kracht te halen
Om open te staan
Voor jezelf
Voor anderen
Nieuwsgierig
Leergierig
Doet veranderen!

Naarmate je ouder wordt
komt de dood dichterbij
Feitelijk zijn
Leven en Dood
Angstig na aan elkaar
Verbonden
Maakt alerter

Op Leven Gericht
Zo ben ik
Geworden
Wie ik ben...